

II

(Akty przygotowawcze)

EUROPEJSKI KOMITET EKONOMICZNO-SPOŁECZNY

420. SESJA PLENARNA W DNIACH 28-29 WRZEŚNIA 2005 R.

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie wkładu turystyki w ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów dotkniętych kryzysem

(2006/C 24/01)

Dnia 10 lutego 2005 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, działając na podstawie art. 29 ust. 2 swojego Regulaminu, postanowił sporządzić opinię z w sprawie *wkładu turystyki w ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów dotkniętych kryzysem*

Sekcja ds. Jednolitego Rynku, Produkcji i Konsumpcji, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swą opinię dnia 27 lipca 2005 r. Sprawozdawcą był **Juan Castro MENDOZA**.

Na 420. sesji plenarnej w dniach 28-29 września 2005 r. (posiedzenie z dnia 28 września 2005 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 135 do 2, przy 2 głosach wstrzymujących się, przyjął następującą opinię:

1. Wstęp

1.1 Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny sporządził już rozliczne opinie jako swój wkład w tworzenie europejskiej polityki turystycznej. Tym razem proponuje się sporządzenie kolejnej opinii, która będzie stanowiła punkt odniesienia dla niektórych inicjatyw turystycznych, które są wspierane przez działania instytucji europejskich, krajowych, regionalnych i lokalnych, partnerów społecznych, innych organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz podmiotów działających w sektorze turystycznym. Pozwoliłoby to na skupienie wysiłków na tworzeniu alternatyw dla zagrożonych obszarów — a w szczególności dla osób i przedsiębiorstw w nich funkcjonujących — w celu utrzymania działalności gospodarczej ze wszystkimi pozytywnymi skutkami, jakie z tego wynikają.

1.2 Niniejszy dokument ma stanowić wkład w konieczne przeobrażenia na różnych obszarach w całej Unii Europejskiej, które z wielu różnych względów znajdują się w sytuacji kryzysu społeczno-gospodarczego; wkład ten skupiony jest na alternatywnym rozwiązaniu, jakim dla tych obszarów może być działalność turystyczna.

1.3 Procedura, którą podjęto w celu sporządzenia ostatecznej wersji opinii wygląda następująco:

— Pierwsze posiedzenie grupy analitycznej: sporządzenie listy spraw, na bazie której zbudowana jest opinia.

— Publiczne przesłuchanie, które odbyło się w Kordobie w Hiszpanii, oraz drugie posiedzenie grupy analitycznej: określenie i potwierdzenie najlepszych praktyk dla inicjatyw służących rewitalizacji tego typu obszarów poprzez turystykę, zgodnie z głównym celem opinii polegającym na rozpowszechnianiu doświadczeń, które okazały się skuteczne. Informacje te służą stymulowaniu podobnych lub rozwijaniu innych inicjatyw na obszarach, które doświadczyły w przeszłości, doświadczają obecnie lub mogą doświadczyć w przyszłości kryzysu społeczno-gospodarczego.

— Trzecie i ostatnie posiedzenie: sporządzenie dokumentu końcowego przeznaczonego do dyskusji w sekcji i na sesji plenarnej EKES.

1.4 Należy uwzględnić dwie sytuacje o wzajemnie uzupełniających się cechach:

— Z niniejszej opinii wynika w oczywisty sposób, że turystyka stanowi wielką szansę i alternatywę dla obszarów dotkniętych kryzysem; może stać się źródłem działalności gospodarczej o wielkim potencjale w dziedzinie rozwoju społeczeństwa i przedsiębiorstw oraz tworzenia miejsc pracy. Przeobrażenia strukturalne na tych obszarach mogą i powinny doprowadzić do stworzenia nowych rodzajów działalności gospodarczej dających lepsze perspektywy i mogących polepszyć jakość życia.

— Niektóre obszary dotknięte kryzysem mogą stać się miejscami chętnie odwiedzanymi przez turystów, które mogą wchłonąć oczekiwany wzrost w turystyce globalnej; należy osiągnąć ten cel w sposób zróżnicowany i trwały.

2. Zakres i kształt opinii

2.1 Przeznaczeniem niniejszej opinii nie jest tworzenie przeglądu procesów, które doprowadziły obszary dotknięte kryzysem do ich obecnej sytuacji, ani też analiza działań restrukturyzacyjnych prowadzonych w innych sektorach (przemysłowym, wydobywczym, rolnym itd.), choć takie działania mogą posłużyć jako wskazówki przy formułowaniu naszych propozycji.

2.2 Nasza analiza rozpoczyna się od określenia, czy odnośny obszar przeszedł proces specyficznej restrukturyzacji, czy też jest obszarem poszkodowanym, w którym główne gałęzie przemysłu mają się dopiero rozwinąć i gdzie turystyka może stać się punktem wyjścia i zapoczątkować rozwój na szeroką skalę.

2.3 W związku z powyższym, nasza opinia rozwija się według następującego schematu:

2.3.1 Analiza sytuacji obszarów dotkniętych kryzysem i głównych kwestii — zagadnień społecznych związanych z zatrudnieniem, działalnością gospodarczą, zaangażowaniem instytucjonalnym itd. — które należy wziąć pod uwagę w przyszłych propozycjach dotyczących turystyki. Niezwykle ważne jest precyzyjne określenie, co rozumie się przez pojęcie „obszary dotknięte kryzysem”, ponieważ zróżnicowanie okoliczności i warunków może wpływać na tworzenie różnych alternatyw.

2.3.2 Nasza opinia porusza zatem następujące aspekty:

2.3.2.1 *Sytuacja obszarów dotkniętych kryzysem*: określenie niedostatków tych obszarów z różnych perspektyw, z uwzględnieniem następujących kwestii: problemy wynikające czasami z przeszłości związanej z jedną gałęzią przemysłu lub jednym przedsiębiorstwem; niekorzystne warunki środowiskowe lub ich pogorszenie; braki w infrastrukturze lub jej nieprzystawalność do przewidywanej działalności turystycznej; siła robocza pochodząca z innych sektorów, nieprzygotowana do zatrudnienia w turystyce; brak świadomości społecznej lub nieprzystosowanie środowiska społecznego do nowych rodzajów działalności, w tym turystyki. W szczególności należy uwzględnić fakt, że obszary dotknięte trudnościami strukturalnymi zazwyczaj nie są naturalnymi obszarami turystycznymi, co szczególnie utrudnia znalezienie właściwej formy turystyki: turystyki kulturowej lub archeologicznej, sportowej, edukacyjnej i wielu innych form alternatywnych. Za podstawę wszystkich produktów (projektów) turystycznych uznaje się przede wszystkim „pozytywne doświadczenie”, które należy określić i promować.

2.3.2.2 *Zaangażowanie instytucjonalne*: niniejsza opinia jest wyraźnym wezwaniem do skutecznej współpracy między różnymi instytucjami i szczeblami administracji. Określa ona formy, scenariusze i modele współpracy międzyinstytucjonalnej, a także środki publiczne, które mogą przyczynić się do

inicjowania działalności turystycznej. W opinii jest odniesienie do roli, jaką odgrywają europejskie fundusze strukturalne w rewitalizacji obszarów dotkniętych kryzysem. Instytucje mają do odegrania ważną rolę w zapewnieniu szkoleń służących do przystosowania miejsc pracy na byłych obszarach przemysłowych do potrzeb sektora usług.

2.3.2.3 *Cel: utrzymanie więzi społecznych*: podupadające sektory przez wiele lat związane były z obszarami, na których z początku się rozwinęły, a następnie zaczęły popadać w kryzys. Oznacza to, że miejscowa ludność żyjąc i pracując na tych obszarach stworzyła na przestrzeni pokoleń więzi z otoczeniem. Wprowadzając inicjatywy związane z turystyką powinniśmy dołożyć wszelkich starań, aby utrzymać to przywiązanie do lokalnego środowiska, starając się stworzyć odpowiednie warunki: mieszkaniowe, usługowe, komunikacyjne itd. Innym sposobem wspierania tych więzi społecznych jest tworzenie stabilnych miejsc pracy. Chociaż turystyka stanowi dobre źródło zatrudnienia, poważny problem w postaci sezonowości może utrudnić tworzenie więzi społecznych i powodować niepożądane migracje w pewnych okresach roku.

2.3.2.4 *Dialog społeczny jako podstawa analizy i tworzenia alternatyw*: proponujemy, aby dialog społeczny, za pośrednictwem związków zawodowych i stowarzyszeń, stał się podstawą budowania wspólnego zaangażowania pracowników i pracodawców w realizację przedsięwzięć i inicjatyw. Ten dwustronny dialog powinien prowadzić do dialogu trójstronnego z udziałem władz poszukujących realnych alternatyw. Także inne organizacje społeczeństwa obywatelskiego i sektora turystycznego powinny uczestniczyć w realizacji przedsięwzięć.

2.3.2.5 *Pobudzanie inicjatyw na rzecz turystyki o charakterze zrównoważonym*: pomimo społecznego dramatu, jaki w wielu rejonach jest skutkiem schyłku społeczno-gospodarczego, należy zagwarantować, by alternatywy rozwojowe nie tylko skupiały się na naprawianiu błędów z przeszłości, związanych z ówczesnymi formami działalności, ale także sprawiały, by przyszła działalność odpowiadała kryteriom zrównoważonego rozwoju turystyki, z punktu widzenia społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny popiera takie podejście w stosunku do działalności turystycznej.

2.3.2.6 *Środowisko naturalne jako główny czynnik rewitalizacji i główna oś projektów w działalności turystycznej*:

— Chociaż celem niniejszej opinii nie jest badanie przyczyn kryzysu społeczno-gospodarczego danego obszaru, można zauważyć, że, ze względów przyrodniczych, geograficznych lub geologicznych, wiele obszarów dotkniętych kryzysem uzależniło się od jednego rodzaju przemysłu. Często przemysł ten nie tylko nie szanował środowiska naturalnego, lecz powodował prawdziwe pogorszenie jego stanu. Nowe wymogi i zobowiązania w dziedzinie ochrony środowiska mogą ułatwić rewitalizację tych obszarów i pomóc wzmocnić ich potencjał turystyczny.

— W naszej opinii określone zostaną priorytety inicjatyw w dziedzinie środowiska, które powinny towarzyszyć tworzeniu przedsięwzięć w dziedzinie turystyki.

2.3.2.7 *Utrzymanie i intensyfikacja działalności przedsiębiorstw i przyciąganie nowych inwestycji produkcyjnych*: staramy się sporządzić jak najbardziej szczegółową listę inicjatyw wspierających przedsiębiorczość. W omawianych obszarach przedsiębiorczość wywodzi się z dawnej specjalizacji — poprzez bezpośrednie zaangażowanie przedsiębiorców w tradycyjny przemysł lub przedsiębiorstwa pomocnicze. W związku z tym opinia uwzględni działania takie jak: utrzymywanie istniejących przedsiębiorstw i tworzenie nowych, szkolenia biznesowe i rozwijanie kompetencji, rozwijanie konkurencyjności, wspieranie badań i rozwoju, tworzenie projektów, marketing itd. Należy również wspierać takie podejścia jak wzajemne wsparcie, partnerstwo i współpraca między przedsiębiorstwami oraz pomiędzy przedsiębiorstwami i władzami, a także tworzenie związków przedsiębiorstw, obszarów i sektorów. Na szczególną uwagę zasługują mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa.

2.3.2.8 *Priorytet to utrzymywanie i tworzenie miejsc pracy*: jako że najwyższe koszty społeczne procesów schyłkowych w przedsiębiorstwach i sektorach związane są z likwidacją miejsc pracy, inicjatywy zmierzające do ratowania sytuacji powinny stawiać sobie za główny cel utrzymanie i, o ile to możliwe, zwiększenie zatrudnienia na wspomnianych obszarach. Aby to osiągnąć, postulujemy, aby oprócz wprowadzania przejściowych mechanizmów osłon socjalnych, inicjowane były także — w ramach projektów turystycznych — inwestycje generujące zatrudnienie, a także szkolenia, programy zmiany kwalifikacji zawodowych, propagowanie kultury samozatrudnienia, gospodarka społeczna itp.

2.3.2.9 *Integracja wszystkich czynników kształtujących politykę turystyczną*: przedsięwzięcia turystyczne mające na celu odnowę społeczno-gospodarczą obszarów dotkniętych kryzysem muszą brać pod uwagę wszystkie elementy, które — oprócz już wspomnianych — składają się na politykę turystyczną. Konieczne jest więc jasne określenie roli czynników kulturowych, historycznych, przyrodniczych, sportowych itp.

2.3.2.10 Znaczącym wyzwaniem, które z powodzeniem podjęto na niektórych obszarach, jest właściwe wykorzystanie elementów uprzedniej działalności i włączenie ich do nowych rozwiązań w dziedzinie turystyki.

2.3.3 Bardzo istotne jest szczegółowe przeanalizowanie pozytywnych doświadczeń poszczególnych państw UE, nie tylko po to, aby spróbować przystosować je do innych warunków, lecz również aby je wspierać i ożywiać. Ponieważ pozytywne doświadczenia nie wydają się zbyt powszechne, trudno przedstawić bardzo rozległą i różnorodną gamę przykładów.

2.3.4 W szczególności należy uwzględnić możliwość połączenia różnych miejscowości turystycznych na obszarach dotkniętych kryzysem w sieć, tworząc w ten sposób solidną podstawę promocji i wzajemnego wsparcia.

2.3.5 Wspieranie samozatrudnienia jest niewątpliwie ważnym czynnikiem umożliwiającym pracownikom przystosowanie się do nowej sytuacji. Korzystanie z takiej możliwości przyniesie z pewnością ogromne korzyści obszarom dotkniętym kryzysem podczas ich przekształcania w obszary turystyczne, a zwłaszcza w obszary agroturystyczne. Należy zbadać, jakiego typu wsparcie jest potrzebne, aby ten rodzaj zatrudnienia stał się skutecznym instrumentem w tym trudnym procesie przystosowawczym.

2.3.5.1 Niektóre inicjatywy, które należy stworzyć w tej dziedzinie:

2.3.5.1.1 Na poziomie europejskim samozatrudnienie definiowane jest jako zdolność i wola pracowników do prowadzenia działalności na własny rachunek, indywidualnie lub jako grupa. Osoba pracująca na własny rachunek jest przede wszystkim pracownikiem, który podejmując niezależną działalność utrzymuje stosunki cywilne i gospodarcze z dostawcami i klientami.

2.3.5.1.2 Od lat samozatrudnienie stanowi skuteczną formę obrony przed przemysłowymi kryzysami gospodarczymi, ponieważ umożliwia ono utrzymanie poziomów zatrudnienia i zaspokojenie potrzeby tworzenia nowych miejsc pracy.

2.3.5.1.3 Praca na własny rachunek jest obecnie coraz bardziej powszechna wśród coraz młodszych pracowników i kobiet.

2.3.5.1.4 Aby usługi turystyczne oparte na samozatrudnieniu były skuteczne, muszą one zachęcać do rozwijania nowych umiejętności zawodowych. Niektóre, acz nie wszystkie, spośród nowych zawodów wiejskich, które można stworzyć to:

- wyspecjalizowany handel produktami lokalnymi,
- tradycyjne produkty rzemieślnicze i spożywcze,
- usługi związane ze sportem i rekreacją oraz wypoczynkiem na łonie natury,
- sale do projekcji audiowizualnych i symulacji komputerowych,
- promocja kultury,
- opieka nad dziećmi, kempingi i schroniska,
- medycyna naturalna,
- usługi kosmetyczne,
- budownictwo tradycyjne i odtworzenie dawnych zawodów,
- kawiarenki internetowe,
- promowanie lokalnego obrotu nieruchomościami,
- doradztwo w dziedzinie nowych typów działalności,
- produkcja dóbr i usług konsumowanych zazwyczaj w kwaterach turystycznych,
- specjalistyczna opieka nad osobami starszymi.

2.3.6 Ponadto turystyka socjalna z pewnością odegra rolę w przyszłości jako rozwiązanie alternatywne dla licznych obszarów dotkniętych kryzysem, które poprzez turystykę poszukują nowej działalności gospodarczej. Ze względu na swoje szczególne cechy turystyka socjalna jest szczególnie użytecznym narzędziem w zwalczaniu problemów wynikających z sezonowości oraz sposobem na wydłużenie sezonu urlopowego.

2.3.7 *Nowy europejski scenariusz pobudzania alternatywnych rozwiązań turystycznych na obszarach dotkniętych kryzysem:* opinia odwołuje się do możliwości, jakie stwarza rozszerzenie Unii Europejskiej przy określeniu ogólnych ram działania, wymiany informacji, powiązań między przedsięwzięciami, promowania najlepszych praktyk, rozwoju współpracy publiczno-prywatnej, itd.

2.3.8 *Zobowiązania podjęte w Traktacie konstytucyjnym wobec obywateli, ich praw oraz najbardziej poszkodowanych regionów i obszarów, sprawiają, że nasza opinia, wraz z sekcją poświęconą turystyce w tekście Konstytucji, będzie odpowiedzią o wymiarze europejskim na wspomniane problemy, biorąc pod uwagę uwarunkowania krajowe, regionalne i lokalne.*

2.4 W niniejszej opinii uwzględniono linie działania, które mogą przyczynić się do stworzenia rozwiązań alternatywnych: wcześniejsze opinie EKES-u, inicjatywy Komisji i Parlamentu Europejskiego oraz doświadczenia takich instytucji jak Światowa Organizacja Turystyki i Międzynarodowe Biuro Turystyki Socjalnej.

2.5 Doświadczenie jako fundament działań: pragniemy, aby niniejsza opinia była praktyczna i użyteczna, zwłaszcza dla obszarów, którym chcielibyśmy pomóc w rewitalizacji. W związku z tym zostanie w niej przedstawiona lista najlepszych praktyk z zakresu tworzenia tego typu inicjatyw.

3. Obszary dotknięte kryzysem społeczno-gospodarczym

3.1 Nie jest łatwo dokładnie zdefiniować pojęcie obszarów dotkniętych kryzysem, występujące w tytule niniejszej opinii; nie tylko ze względu na różnorodność charakteryzujących je cech, genezę i przyczyny kryzysu, rozmiary i zasięg jego skutków, rozprzestrzenienie geograficzne, lecz przede wszystkim ze względu na siłę wpływu następstw kryzysu na życie mieszkańców tych obszarów i sytuację działających tam przedsiębiorstw.

3.2 Aby wyróżnić i opisać różne typy obszarów dotkniętych kryzysem, podstawowym elementem, który należy przeanalizować, jest prawdopodobnie ich historia gospodarcza, wyrażona za pomocą rozmaitych wskaźników. Powinno to wyraźnie wskazać, czy dana sytuacja powstała niedawno, spowodowana zewnętrznymi przemianami technologicznymi, gospodarczymi lub społecznymi, czy też mamy do czynienia z obszarem znajdującym się stale w trudnej sytuacji, który nigdy w swojej historii nie osiągnął wystarczającego rozwoju gospodarczego, aby wytwarzać bogactwo i zapewnić mieszkańcom dobrobyt. Rozróżnienie to ma niewątpliwie duże znaczenie

przy tworzeniu najbardziej odpowiednich sposobów na wyjście z kryzysu oraz przy poszukiwaniu skutecznych alternatyw. Doświadczenie w biznesie, wykształcenie mieszkańców, a w związku z tym możliwości rozpoczęcia nowej lub zastępczej działalności, różnią się znacznie między obszarami.

3.3 W przypadku obszarów, które nie osiągnęły jeszcze odpowiedniego poziomu rozwoju gospodarczego, przyczyny ich sytuacji mogą być bardzo zróżnicowane: peryferyjne położenie geograficzne, ekstremalne warunki klimatyczne i środowiskowe, niedobory infrastruktury, mało przedsiębiorczy charakter miejscowej ludności oraz zestaw przyczyn, które skłaniały i nadal skłaniają miejscową ludność do emigracji na obszary o większych możliwościach rozwoju gospodarczego, tak we własnym kraju, jak i w innych. Stopniowe wyludnienie i zerwanie więzi społecznych na wielu obszarach Europy, a zwłaszcza na obszarach rolniczych, jest problemem, z którym walczy się w sposób zdecydowany za pomocą wspólnotowych polityk i instrumentów rozwoju regionalnego. Turystyka i rozwój z nią związany są celem różnych korzystnych działań w tej dziedzinie.

3.4 Co się tyczy obszarów, w których w pewnym okresie miał miejsce bujny rozwój gospodarczy, oparty na różnych typach działalności, takich jak rolnictwo, górnictwo czy przemysł — np. tekstylny, metalurgiczny lub chemiczny — a gdzie z rozmaitych powodów trzeba było porzucić daną działalność, problem polega przed wszystkim na załamaniu się modelu społecznego, ze wszystkimi tego skutkami dla ludności i lokalnych podmiotów gospodarczych. W takich przypadkach zależność od jednej branży lub słabe zróżnicowanie gospodarcze jest dodatkowym czynnikiem utrudniającym odnalezienie alternatywy dla utraty miejsc pracy, którą pociągają za sobą procesy schyłkowe w gospodarce lokalnej.

3.5 Czynniki, które mogą wpływać i faktycznie wpływają na kryzys gospodarczy obszaru, który był wcześniej strefą aktywności, rentowności i konkurencyjności, w której tworzone miejsca pracy i dobrobyt, są bardzo zróżnicowane; z ogólnej perspektywy wydaje się jednak, że globalizacja działalności gospodarczej i przemiany technologiczne są źródłem wszystkich tych czynników. Rynki zmieniają się bardzo szybko, często w sposób gwałtowny. Znikła stabilność, jaką przemysł zapewniał narodom, które potrafiły w zeszłych stuleciach odpowiednio zastosować zasady produkcji przemysłowej, a na miejsce tej stabilności pojawiły się przemiany technologiczne i społeczne, rozszerzenie rynków, natychmiastowy przekaz informacji na skalę światową, globalna konkurencja oraz delokalizacja produkcji dóbr i usług. Koszty pracy stały się podstawowym czynnikiem lokalizacji przemysłu, jednak to potencjał badawczy, rozwój i innowacyjność, dostępność i jakość usług, wysoka jakość zarządzania i profesjonalizm pracowników są, obok dostępu do technologii, elementami określającymi konkurencyjność różnych gałęzi gospodarki. Wstrzymanie procesu dezindustrializacji i odnalezienie alternatywnych sposobów tworzenia miejsc pracy to prawdopodobnie największe wyzwania stojące przed Europą, jak uznano to w celach strategii lizbońskiej.

3.6 Skutki procesu schyłkowego na danym obszarze dla jego mieszkańców i przedsiębiorstw są wielorakie: utrata miejsc pracy, ogólne zubożenie, przemiany demograficzne, wyludnienie oraz utrata tkanki przemysłowej. Należy jednak zaznaczyć, że skutki te trwają długo i dotyczą na różne sposoby wielu pokoleń. Pokolenie, którego schyłek gospodarczy dotyka bezpośrednio, często odnajduje w środkach ochrony socjalnej pewien rodzaj rozwiązania zastępczego, nie pożądanego, ale koniecznego, o ile środki te zapewniają mu konieczne przychody. Zdarza się to w wypadku procesu likwidacji wielkich przedsiębiorstw produkcyjnych i wydobywczych, gdy zdolne do pracy osoby w wieku młodym i średnim są skazane na bezczynność i egzystencję opartą na zasiłkach socjalnych. Jest to z pewnością sytuacja niepożądana, ale problemy kolejnego pokolenia, które nie ma ani możliwości zatrudnienia, ani prawa do zasiłków są chyba bardziej niepokojące. W tego typu sytuacjach przedsiębiorczość, zróżnicowanie działalności i kształcenie są czymś więcej niż środkami zaradczymi — są absolutną koniecznością.

3.7 Podsumowując, dla obszarów dotkniętych kryzysem — tych które jeszcze nie osiągnęły rozwoju gospodarczego jak i dla tych, które go osiągnęły, ale utraciły — turystyka może okazać się realną alternatywą, przekierowując ich rozwój gospodarczy na branżę silną, stabilną, o dobrych perspektywach na przyszłość, tworzącą miejsca pracy oraz zdolną do utrzymania równowagi gospodarczej, społecznej i ekologicznej. Jest oczywiste, że przemiany kulturowe i gospodarcze, które z pewnością z tego wynikną, nie są procesem łatwym oraz że nie zawsze osiągnięte na tym polu sukces, ale obszary dotknięte kryzysem mają niewiele alternatyw, a niektóre z nich są często jeszcze trudniejsze do zrealizowania.

3.8 Nie należy również zapominać, że, czasami, w sąsiedztwie dużych miast, w tym miast gospodarczo aktywnych, istnieją marginalne strefy poszkodowane, gdzie działalność gospodarcza jest nikła lub żadna. W takich wypadkach, różne wydarzenia o znaczeniu międzynarodowym mogą przyczynić się do uzyskania nowej wartości i do ożywienia gospodarczego. Przykłady takie jak wystawy światowe w Sewilli i Lizbonie, igrzyska olimpijskie w Barcelonie i, niedawno, w Atenach okazały się bardzo ważnym czynnikiem dla materialnej rehabilitacji oraz pobudzenia, często polegającego na powstaniu nowych stref turystycznych.

4. Cele i metody działania

4.1 Po przeanalizowaniu sytuacji, genezy i specyficznych cech obszarów dotkniętych kryzysem, należy przyjrzeć się możliwym celom i metodom, które pozwolą określić — zgodnie z tytułem niniejszej opinii — jaki jest wkład turystyki w ożywienie gospodarcze tych obszarów.

4.1.1 Za punkt wyjścia należy przyjąć, że podstawowym celem każdego działania na rzecz rozwoju gospodarczego powinno być zapewnienie mieszkańcom danego obszaru odpowiednich warunków rozwoju osobistego i społecznego, aby nie czuli się zmuszeni do emigracji lub wyjazdu do innych regionów, krótko mówiąc, aby mogli zachować więzi społeczne, które utrzymywali od pokoleń z najbliższym otocze-

niem. Dlatego inicjatywy turystyczne proponowane jako alternatywy muszą w skuteczny sposób zapewniać nie tylko konieczną infrastrukturę, lecz także stałe zatrudnienie dla osób zajmujących się turystyką, w najszerszym tego słowa znaczeniu. Stworzenie produktów turystycznych, zrównoważonych i rentownych w dłuższym okresie, jest konieczne aby móc zaoferować alternatywę osobom dotkniętym bezrobociem wynikającym z kryzysu społeczno-gospodarczego, jeśli za główny cel uważa się utrzymanie więzi społecznych.

4.2 Podobnie, celem wszelkich działań na rzecz rozwoju gospodarczego tych obszarów powinno być zróżnicowanie działalności gospodarczej. Jeśli jedną z przyczyn kryzysu są przemiany technologiczne lub rynkowe na obszarach, gdzie działalność gospodarcza polegała na uzależnieniu od jednego typu przemysłu, wydaje się jasne, że aby uniknąć powtórzenia takiej sytuacji, należy określić zestaw zróżnicowanych i uzupełniających się rodzajów działalności, dzięki którym będzie można zapewnić przyszłość gospodarce regionu. Działalność turystyczna, ze względu na swój wszechstronny charakter i zaangażowanie wielu podmiotów, rozmaitej wielkości przedsiębiorstw, firm rodzinnych jak i ponadnarodowych, o różnej misji społecznej i różnym podejściu do biznesu, jest dobrym czynnikiem różnicującym system produkcyjny danego obszaru.

4.3 Innym ważnym celem wszelkich działań na rzecz rozwoju gospodarczego tych obszarów jest trwałe zrównoważenie działalności pod względem gospodarczym, społecznym i — w szczególności — środowiskowym. Bardzo często upadająca działalność przemysłowa lub górnicza spowodowała znaczne zniszczenie środowiska w okolicy; pozostałością po upadłym przemyśle są często przestarzałe i opuszczone obiekty, zanieczyszczenia przemysłowe, zniszczenie terenu czy zanieczyszczona gleba. Rzecz jasna, nie są to idealne warunki dla rozwoju turystyki, która z zasady poszukuje miejsc, gdzie przyroda prezentuje się estetycznie i atrakcyjnie.

4.3.1 W zasadzie przywrócenie pierwotnych warunków naturalnych, lub przynajmniej częściowe uzdrowienie środowiska, należy do obowiązków przedsiębiorstw, które prowadziły działalność na danym obszarze. W praktyce zastosowanie tej zasady oczywiście nie jest łatwe, ponieważ ich własny upadek gospodarczy na to nie pozwala, w związku z czym władze publiczne muszą zadziałać zastępczo, aby zapewnić odpowiednie warunki środowiskowe. Jest to szczególnie ważne w przypadku przedsiębiorstw, które obecnie przenoszą działalność w ramach delokalizacji, a otrzymały dotacje publiczne w momencie rozpoczęcia działalności na danym obszarze. Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw powinna skłonić je do pokrycia tych dodatkowych kosztów wynikających z ich działalności.

4.4 Aby osiągnąć te jakże trudne cele konieczne jest zastosowanie metod zapewniających powodzenie. Za punkt wyjścia należy więc przyjąć dialog społeczny jako kluczowy element rozwijania alternatyw. Dialog społeczny między podmiotami gospodarczymi i społecznymi, między pracodawcami i pracownikami, za pośrednictwem związków zawodowych i stowarzyszeń pracodawców, jest podstawą sukcesu projektu i

inicjatyw. Społeczeństwo obywatelskie, za pośrednictwem swych rozmaitych stowarzyszeń konsumenckich i obywatelskich także może i powinno brać udział w tym procesie.

4.4.1 Ze szczególną uwagą należy jednak rozpatrzyć zaangażowanie władz publicznych, które powinny aktywnie uczestniczyć we wspieraniu wszelkich alternatywnych rozwiązań dla obszarów dotkniętych kryzysem; mogą to być rozwiązania związane z turystyką lub z przemysłem czy usługami. Współpraca pomiędzy różnymi szczeblami władz i instytucji publicznych powinna zapewnić ogólne warunki powodzenia inicjatyw i w razie potrzeby wspierać rentowność projektów. Fundusze strukturalne UE są szczególnie odpowiednimi instrumentami takiego działania, skoordynowanego między szczeblami: europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym, w zakresie badania i praktycznej realizacji projektów i inicjatyw w dziedzinie rozwoju regionalnego, zdolnych do ożywienia obszarów dotkniętych kryzysem.

4.5 Szkolenie mieszkańców obszarów dotkniętych kryzysem jest jednym z fundamentalnych elementów procesu przekształcania tych obszarów. Z jednej strony należy zapewnić możliwość przekwalifikowania się dla osób, które straciły zatrudnienie, aby mogły podjąć nową pracę w innych zawodach, które zazwyczaj znacznie się różnią od wcześniej wykonywanych pod względem wymogów i umiejętności. Praktyka wskazuje, że takie zmiany to wielkie wyzwanie, i że tylko za pomocą silnych i ciągłych działań szkoleniowych można z robotników przemysłowych zrobić pracowników sektora usługowego. To samo tyczy się kolejnego pokolenia, którego wprawdzie nie dotknęła bezpośrednio utrata zatrudnienia, ale które nie widzi w swoim otoczeniu szans na pracę w branży tradycyjnej dla danego obszaru. Jedynie kształcenie może pomóc im przezwyciężyć brak szans na zatrudnienie.

4.6 Obecny proces rozszerzenia UE może wprowadzić nowe czynniki, negatywne jak i pozytywne, tj. z jednej strony stwarzające utrudnienie, ponieważ ilość obszarów wymagających rozwoju jest większa, a ich przeszłość przemysłowa, górnicza czy rolnicza trudniejsza do przezwyciężenia, ale z drugiej strony jasne jest, że popyt na mobilność, rekreację i turystykę może znacznie wzrosnąć, co oznacza wzmocnienie branży turystycznej. Działania na rzecz turystyki zrównoważonej na całym terytorium europejskim, według kryteriów europejskiego modelu turystyki, mogą być świetnym instrumentem rozwoju gospodarczego dla niektórych obszarów dotkniętych kryzysem.

5. Dobre praktyki w dziedzinie wykorzystania turystyki w przeobrażeniach społeczno-gospodarczych na obszarach dotkniętych kryzysem

5.1 Jednym z głównych celów niniejszej opinii jest zebranie, przeanalizowanie i wyciągnięcie wniosków z różnych przykładów pozytywnych doświadczeń w sytuacjach, w których turystyka stała się skuteczną alternatywą dla obszarów objętych kryzysem.

5.1.1 W tym celu zebrano wiele różnych doświadczeń podczas przesłuchań w Kordobie, zorganizowanych przez EKES wraz z władzami prowincji, a ponadto zebrano inne inicjatywy, które ze względu na swoją wartość pedagogiczną

zasługują na przeanalizowanie, gdyż mogą potencjalnie służyć za przykład.

5.2 Doświadczenia Asturii (prowincja Hiszpanii): jest to przypadek bardzo udanego przeobrażenia, gdyż cały region, dawniej o charakterze wybitnie górniczym i przemysłowym, zareagował wobec kryzysu i utraty zatrudnienia w tych branżach, wybierając intensywny rozwój turystyki. W tym celu stworzono kilka marek i produktów turystycznych, ściśle powiązanych z koncepcją „Asturia i przyroda”:

- Turystyka i Przyroda — Asturia rajem dla miłośników przyrody
- Turystyka i Kultura — Asturia skarbnicą kultury
- Turystyka i Gastronomia — Smaki Asturii
- Turystyka i Miasto — Miasta Asturii
- Turystyka i Komfort — Rezydencje asturyjskie
 - Restauracje w Asturii
 - Wsie asturyjskie — Komfort pod gruszą
 - Asturia — Turystyka na najwyższym poziomie

5.2.1 Ta nowa strategia rozwoju lokalnego odniosła duży sukces, a poziom zatrudnienia w regionie wzrósł w ostatnich latach o 8 %. Widać wyraźnie, że w tym przypadku zrównoważone podejście do środowiska naturalnego zostało uznane za podstawę turystyki o wysokiej jakości, będącej w harmonii z przyrodą, oraz że zarówno podmioty gospodarcze i społeczne, jak i instytucje publiczne aktywnie wspierały tę zmianę strategii i modelu regionu.

5.3 Doświadczenia Zabrza. W całym województwie śląskim przemiany gospodarcze i inne czynniki rynkowe wywołały likwidację wielu przedsiębiorstw, powodując utratę dziesiątek tysięcy miejsc pracy oraz spustoszenie krajobrazu, w którym dominują opuszczone obiekty przemysłowe. Podejmowano tam wiele wysiłków na rzecz promocji turystycznej, ale region ten ma nadal tradycyjny wizerunek strefy przemysłowej, o ponurym krajobrazie i zniszczonym środowisku. Jednak ten mało atrakcyjny dla turystów wizerunek można przekształcić w czynnik pozytywny dla życia społecznego i gospodarczego regionu, jeśli lokalne dziedzictwo kultury przemysłowej wykorzystamy na cele turystyczne, tak jak pragną i planują to tamtejsze władze. Chodzi tu o przekształcenie obiektów poprzemysłowych poprzez nadanie im nowych funkcji, głównie o charakterze turystycznym, które mają tę zaletę, że nie są zależne od sezonu. W ten sposób można zachować dziedzictwo kultury przemysłowej i pierwotny charakter miast i regionów.

5.3.1 Projekt ten nie jest jednak pozbawiony trudności. Do złego stanu technicznego obiektów i ich opuszczenia dochodzą inne problemy, np. niedobór środków finansowych i wykwalifikowanego personelu, brak infrastruktury turystycznej, kłopoty związane z własnością obiektów i inne czynniki, które nie pozwalają większości obiektów kultury przemysłowej spełniać warunków koniecznych do ich przekształcenia w rentowne produkty turystyczne. Rola, jaką mogą tu odegrać europejskie fundusze strukturalne, jak FEDER i EFS, może być bardzo istotna przy pokonywaniu przeszkód finansowych oraz w zakresie szkolenia mieszkańców.

5.3.2 Na szczeblu regionalnym stworzono projekt wykorzystania obiektów przemysłowych do celów turystycznych: „Szlak zabytków kultury przemysłowej”, który zawiera 30 obiektów wybranych według różnych kryteriów, takich jak atrakcyjność i dostępność, możliwość dostosowania ich do potrzeb ruchu turystycznego lub bezpieczeństwo zwiedzających.

5.3.3 W tym szczególnym przypadku, samorząd Zabrza, miasta średniej wielkości w południowej Polsce, docenił rolę turystyki przemysłowej. Od 2003 r. Zabrze prezentuje się jako uznany wzorzec turystyki przemysłowej, który uzyskał kilka wyróżnień w dziedzinie turystyki. W Zabrzu udało się nie tylko stworzyć alternatywę wobec kryzysu górnictwa w regionie. Miasto stało się także ośrodkiem dyskusji i inspiracji dla nowych projektów w dziedzinie turystyki przemysłowej podejmowanych w Polsce i w całej Europie. Zorganizowano tam konferencje międzynarodowe na temat „Dziedzictwo przemysłowe jako nowy produkt dla turystyki i rekreacji” we wrześniu 2004 r. i w maju 2005 r. Owocem tych konferencji były dwie rezolucje zabrzańskie, które zawierają bardzo wartościowe wizje wykorzystania dziedzictwa kultury przemysłowej w turystyce i rekreacji. Warto także wspomnieć o woli włączenia się Światowej Organizacji Turystyki (WTO) w proces tworzenia sieci turystyki przemysłowej, która będzie wspomagać promocję tego produktu.

5.3.4 Podsumowując, przykład Zabrza wnosi bogactwo wiedzy i doświadczeń, które z pewnością mogą się przydać w innych miejscowościach o podobnej sytuacji, jeśli będzie istniała wola nadania im wartości turystycznej. EKES uznaje i wspiera rolę i wartość turystyki i będzie ją promował przy każdej odpowiedniej okazji.

5.4 Doświadczenia Muzeum Górnictwa w Río Tinto w prowincji Huelva (Hiszpania): W kopalni w Río Tinto wydobywano różne metale szlachetne, co przynosiło temu obszarowi bogactwo już od czasów rzymskich. W roku 1982 kopalnię zamknięto, a jej okolica popadła w kryzys gospodarczy. Dziś Muzeum Górnictwa w Río Tinto opiekuje się dziedzictwem tego miejsca o bogatej historii. Muzeum jest ośrodkiem informacji tematycznego parku atrakcji (Tematyczny Park Górniczy Río Tinto), który obejmuje teren kopalni i okoliczne wsie. W Tematycznym Parku Górniczym, zajmującym powierzchnię 900 hektarów, zwiedzający mogą odbyć przejażdżkę pociągami trasą dawnej kolei transportującej rudy metali do Huelvy, zwiedzić stare sztolnie, cmentarz rzymski i osiedle górnicze założone przez angielską spółkę, do której należała kopalnia w XIX wieku. Krótko mówiąc, teren będący wcześniej nieużytkiem stał się ośrodkiem rekreacji i odtwarzania lokalnego dziedzictwa kulturowego. „Eksperyment” polegający na przyciągnięciu turystów umożliwił w tym przypadku, jak i w innych podobnych, firmom działającym w tym sektorze na osiągnięcie zysków na obszarach, których jedyną alternatywą byłoby opuszczenie.

5.5 Obszar górniczo-przemysłowy w Peñarroya-Pueblonuevo (Hiszpania) posiada bogate dziedzictwo kultury przemysłowej, pozostałość po kompleksie fabrycznym z XX w., który

obecnie jest przerabiany na ośrodek rozrywki i rekreacji dla ludności miejscowej i odwiedzających. Warto zauważyć, że wiele miejscowości z doliny Alto Guadiato w prowincji Kordoba połączyło siły na rzecz wspólnego projektu ożywiania różnych atrakcji, m.in. Muzeum Geologiczno-Górnictwa w Peñarroya-Pueblonuevo. Projekt ten ma na celu znalezienie sposobu na przyciągnięcie turystów, gdyż turystyka może doprowadzić do ożywienia gospodarczego w miejscowościach, w których upadek kopalni spowodował bezrobocie. Wywiera on wpływ jako wszechstronna i skoordynowana oferta obejmująca dawne ośrodki przemysłowe i wydobywcze, ofertę gastronomiczną, sportową i kulturalną w okolicach Fuenteovejuna, Bélmez i innych miejscowości na tym obszarze.

5.6 Do „Sieci Muzeum Nauki i Techniki Katalonii” (Hiszpania) należy 20 różnych obiektów kultury przemysłowej w regionie Katalonii; są to obiekty przemysłu tekstylnego i maszynowego, papiernie, garbarnie, stacje kolejowe itp. Przemysł kataloński był niewątpliwie w minionych stuleciach bardzo ważny i miał szczególną wartość pod względem gospodarczym, ale też kulturalnym, architektonicznym i społecznym; stanowi on istotny element tożsamości zbiorowej Katalonii. Za pomocą „Sieci” tworzy się całościową promocję turystyczną dla 20 punktów, które razem stanowią jeden system interesujących obiektów turystyki kulturowej. Taki model działania wydaje się idealny do wykorzystania w innych projektach o podobnych cechach.

5.7 Innym ciekawym doświadczeniem, nad którym patronat sprawowało Międzynarodowe Biuro Turystyki Socjalnej, jest alternatywny rozwój lokalny przeżywającego kryzys regionu węglowego La Roche-en-Ardenne (Belgia), możliwy dzięki utworzeniu wakacyjnego ośrodka turystyki socjalnej, który odgrywa ważną rolę w tym regionie w dziedzinie zatrudnienia.

5.8 W całej Europie pojawiają się różne innowacyjne projekty w dziedzinie turystyki, które starają się znaleźć, choćby częściowo, alternatywy na sytuacje kryzysu gospodarczego. Jako przykład wskazać można rybaków proponujących turystom jednodniowy aktywny udział w codziennej pracy na pokładzie statku. Dla turystów jest to doświadczenie kontaktu z rzeczywistością zawodową i kulturową o dużej atrakcyjności, pozwalające zwiększyć dochody w sektorze będącym w kryzysie.

5.9 EKES popiera wspólną deklarację Europejskiej Federacji Związków Zawodowych Pracowników Sektora Rolno-spożywczego i Turystyki (EFFAT) i Europejskiego Związku Stowarzyszeń Hotelarzy i Restauratorów (HOTREC) w sprawie działań na rzecz utrzymania i rozwijania zatrudnienia w branży turystycznej w rejonach wiejskich.

6. Podsumowanie

6.1 Podczas kolejnych posiedzeń grupy analitycznej, której powierzono stworzenie niniejszej opinii oraz podczas bardzo owocnych przesłuchań w Kordobie, udało się zebrać nie tylko doświadczenia i stanowiska wyrażone powyżej, ale także bardzo wartościowe wnioski i zalecenia.

6.2 Jak zaznacza się w rozlicznych dokumentach Komisji, samego EKES-u i wielu innych analizach, turystyka jest działalnością gospodarczą o dużym znaczeniu nie tylko z perspektywy stricto gospodarczej, ale także społecznej i ekologicznej. Szczególnie należy podkreślić, że turystyka jest przemysłem silnym, stabilnym, o dobrych perspektywach na przyszłość i który tworzy miejsca pracy wysokiej jakości, jeśli rozwija się w sposób zrównoważony w krótkiej, średniej i długiej perspektywie czasowej.

6.3 Kryzys społeczno-gospodarczy, który dotyka wiele obszarów położonych w różnych krajach Europy, ma różnorodne przyczyny i cechy w każdym przypadku, ale we wszystkich utrata miejsc pracy przy jednoczesnym braku alternatyw gospodarczych jest najbardziej odczuwalnym i najbardziej bolesnym skutkiem dla mieszkańców, którzy często zmuszeni są do emigracji w poszukiwaniu innych alternatyw, odmiennych od tradycyjnych zawodów i typów działalności na swoim obszarze. Wyludnienie znacznych obszarów rolniczych, przemysłowych lub górniczych jest niepożądanym skutkiem przemian struktury gospodarczej.

6.4 Zachowanie więzi społecznych ludności lokalnej jest podstawowym celem wszystkich polityk dążących do osiągnięcia równowagi regionalnej i w związku z tym do zaoferowania obszarom dotkniętym kryzysem realistycznych alternatyw; w tym kontekście, europejskie fundusze strukturalne odgrywają istotną rolę podstawowych instrumentów polityki na rzecz zachowania więzi. Najwyższym priorytetem powinno być utrzymanie lub tworzenie miejsc pracy, które są środkami integracji społecznej.

6.5 Dla różnych obszarów w sytuacji kryzysowej turystyka może okazać się dobrą alternatywą, pozwalającą na rozpoczęcie działalności o dużym potencjale dla rozwoju społeczeństwa i przedsiębiorstw oraz dla możliwości zatrudnienia, co potwierdzają rozliczne doświadczenia na wszystkich szczeblach.

6.6 Poszukiwania alternatyw turystycznych dla obszarów dotkniętych kryzysem nie są jednak pozbawione znacznych utrudnień i różnego rodzaju przeszkód. Szczególnie należy podkreślić fakt, że obszary dotknięte kryzysem nie są z zasady obszarami typowo i „naturalnie” turystycznymi, a raczej wręcz przeciwnie; często obszary te, o zniszczonym środowisku, nie są atrakcyjne turystycznie i bardzo trudno jest tam zregenerować lub stworzyć otoczenie, które sprzyjałoby trwałemu rozwojowi turystyki. Dlatego ważne jest przygotowanie oferty produktów i usług zdolnych do wykreowania popytu.

6.7 Poza tą negatywną sytuacją wyjściową istnieją różne dodatkowe problemy, które utrudniają rozwinięcie alternatyw turystycznych na obszarach dotkniętych kryzysem:

- problemy o charakterze finansowym, tj. braki kapitału na tworzenie infrastruktury i produktów turystycznych,
- problemy o charakterze kulturowym, tj. brak odpowiedniego wykształcenia mieszkańców, pozwalającego im na zmianę pracy i przejście do branży usług turystycznych,

- problemy związane z możliwością dojazdu i poruszania się turystów, tak aby mogli dotrzeć w sposób bezpieczny do stworzonych lub promowanych obiektów turystycznych,
- problemy związane z bezpieczeństwem osób i mienia,
- problemy wynikające z nieistniejącej lub źle zorganizowanej promocji obiektów turystycznych,
- brak wyspecjalizowanego doradztwa technicznego, pomagającego w określeniu czynników powodzenia nowych przedsięwzięć.

6.8 Ale właśnie te dwa czynniki — możliwość odnalezienia alternatywy w turystyce oraz problemy nieodłącznie związane z tym procesem — powinny mobilizować instytucje publiczne, jak i działaczy społecznych i ogół obywateli do podjęcia wyzwania i wykorzystania tego potencjału. Europejska polityka regionalna oraz pozostałe polityki europejskie w dziedzinie turystyki, kultury, zatrudnienia, transportu i infrastruktury itp. powinny wspierać realizację tych zadań, koordynując w tym celu działania. Ignorowanie sytuacji obszarów dotkniętych kryzysem czy unikanie ryzyka i problemów związanych z alternatywą turystyczną nie wydają się być dobrą strategią. Inne alternatywy dla takich obszarów, poza rozwijaniem działalności turystycznej, nie są ani liczne, ani łatwe.

6.9 Aby alternatywa dla obszarów objętych kryzysem polegająca na rozwijaniu tam turystyki mogła być skuteczna, musi spełniać kilka warunków, a mianowicie:

- Wspierać i wzmacniać wartości kulturowe, historyczne i przyrodnicze właściwe dla danego obszaru. Ludność lokalna, również w regionach dotkniętych kryzysem, jest często depozytariuszem niepowtarzalnego bogactwa kulturowego.
- Podejść do problemów całościowo, co pomoże stworzyć, za pomocą zintegrowanych planów rozwoju, różnorodność produktów i usług, jakiej potrzebuje branża turystyczna.
- Promować produkty turystyczne, umożliwiające zakwaterowanie turystów w pobliżu różnych atrakcji turystycznych. Zakwaterowanie jest tym składnikiem kosztów turystycznych, który nadaje działalności turystycznej stabilność i tworzy uzupełniające otoczenie biznesowe. Hotele lub inne rodzaje zakwaterowania krótkoterminowego powinny być wyraźnie traktowane preferencyjnie wobec turystyki rezydencyjnej, gdyż stanowią gwarancję długoterminowej rentowności.
- Rozwijać się w sposób zrównoważony pod względem gospodarczym, społecznym i ekologicznym, w taki sposób, aby ten sam typ działalności był podstawą dla tworzenia wielu przedsiębiorstw, dających możliwość pracy lub samozatrudnienia.
- Tworzyć konkurencyjne i zróżnicowane otoczenie biznesowe, tak aby zmieniające się warunki rynkowe, globalizacja gospodarki i delokalizacja przedsiębiorstw nie wpływały już na dany obszar w przyszłości.
- Wzmacniać, za pomocą szkoleń zawodowych, wysoką jakość we wszystkich aspektach: w obsłudze klientów, w warunkach pracy, poszanowaniu środowiska naturalnego.

- Wchodzić w związki z innymi miejscowościami o podobnych cechach, aby stworzyć sieci współpracy, które wzmocnią wspólną promocję produktów, marek i regionów wartych odwiedzenia.
- Wprowadzać innowacyjne rozwiązania w dziedzinie oferowanych produktów i usług. Szerokie i dogłębne zastosowanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT) będzie z pewnością istotnym warunkiem konkurencyjności. Wykorzystanie internetu przez duże, średnie i małe przedsiębiorstwa turystyczne, a zwłaszcza te ostatnie, jest bardzo istotnym sposobem promocji i wprowadzenia swojej oferty na rynek.
- Zagwarantować prawa konsumenckie w turystyce, która jest działalnością przekrojową, i w której działa wiele przedsiębiorstw małych rozmiarów.

6.10 Produkty turystyczne wybrane na każdym obszarze będą oczywiście różne, w zależności od wielu czynników; trudno tu określić, który rodzaj jest najlepszy w każdym przypadku, ale jako przykład działań pośrednio lub bezpośrednio związanych z turystyką i tworzących alternatywną przestrzeń turystyczną, warto wspomnieć turystykę wiejską i agroturystykę, uzupełnione o rzemiosło, produkcję i sprzedaż lokalnej żywności, a także turystykę przemysłową, przedstawioną wyżej w przykładach dobrych praktyk, turystykę zdrowotną czy kulturową. Wsparcie instytucjonalne dla turystyki wiejskiej jest niezbędne dla jej długoterminowej opłacalności.

6.11 Typy przedsiębiorstw, dzięki którym można rozwijać produkty i działalność turystyczną na obszarach dotkniętych kryzysem nie różnią się od tych działających w innych okolicznościach, ale warto je jednak wymienić:

- Samozatrudnienie jest skuteczną formą obrony przed kryzysami w przemyśle i w sytuacji tworzenia nowych rodzajów działalności może być odpowiednią formą dla przedsiębiorczych młodych osób. W przypadku turystyki wiejskiej różne formy przedsiębiorstw jednoosobowych i rodzinnych występują częściej niż w innych branżach.
- Spółdzielnie (wytwórcze, doradcze i konsumenckie) zarządzają miejscami noclegowymi, np. pensjonatami, kempingami czy schroniskami, oferują różnego rodzaju usługi turystyczne lub zajmują się organizacją podróży. Możliwość tworzenia sieci i funkcjonowania w nich jest istotną wartością dodaną, którą wiele państw — między innymi Włochy, za pośrednictwem Legacoop — umieją wykorzystać aby wzmocnić znaczenie spółdzielni w branży turystycznej.
- Jeśli chodzi o mikroprzedsiębiorstwa, to w umowach zbiorowych należałoby osobno uwzględnić ich szczególną sytuację, aby zapewnić, z jednej strony, wysoką jakość zatrudnienia, a z drugiej strony, możliwość dopasowania się do skomplikowanej i zmiennej rzeczywistości.
- Organizacje zajmujące się turystyką socjalną w różnych krajach mogą bardzo skutecznie współpracować ze sobą na rzecz stworzenia z turystyki alternatywy dla obszarów

dotkniętych kryzysem. Liczba turystów, którą co roku obsługują może być bodźcem do ustanowienia nowych tras i projektów turystycznych na tych obszarach. Bardzo znaczące są doświadczenia BITS (Międzynarodowego Biura Turystyki Socjalnej) w tej dziedzinie, np. w kurorcie Liguerra de Cinca w Hiszpanii, dzięki któremu cała okolica otrzymuje duży impuls gospodarczy. Także w Portugalii różne miejscowości lotniskowe, zarządzane przez INATEL, stymulują działalność gospodarczą w całym regionie.

6.12 Aby zapewnić rentowność przedsiębiorstw turystycznych powstałych jako alternatywa na obszarach dotkniętych kryzysem, istotne jest, by w okolicy prowadzona była działalność uzupełniająca na zasadach współpracy w perspektywie wspólnego celu. Chodzi o rozwijanie prawdziwego „**przymierza turystycznego**”, w którym każde przedsiębiorstwo powinno być pojmowane jako część całościowej oferty turystycznej. Tak więc przymierze kultury, gastronomii, oferty przyrodniczej, zakwaterowania i wreszcie wszystkich innych rodzajów działalności gospodarczej zawierających czynnik „atrakcyjności turystycznej” powinno być skoordynowane tak od strony publicznej, jak i prywatnej. Do przymierza takiego dochodzi czasami — nie zawsze — w turystyce tradycyjnej, jednak w nowych formach działalności na obszarach dotkniętych kryzysem jest ono niezbędne ze względu na skrajne trudności i słabość przedsiębiorstw. Forma „szlaku turystycznego”, obejmującego różne podmioty gospodarcze, jest konkretnym przykładem takiego działania. W każdym wypadku we współpracy tej powinny uczestniczyć wszystkie podmioty gospodarcze i społeczne.

7. Uwagi końcowe

7.1 Ożywienie społeczno-gospodarcze europejskich obszarów dotkniętych kryzysem jest dużym i niełatwym wyzwaniem dla instytucji publicznych każdego szczebla, dla podmiotów społeczno-gospodarczych i dla obywateli; jest to jednak wyzwanie, którego nie można uniknąć, jeśli nie chce się skazać niektórych rejonów na wyludnienie, a ich mieszkańców na biedę lub konieczność emigracji. Alternatywa w postaci turystyki jest jednym z możliwych rozwiązań, ale jej wartość dodana, zdolność tworzenia miejsc pracy i perspektywy na przyszłość czynią z niej sektor priorytetowy.

7.2 W rzeczy samej, tak polityki europejskie, jak i dokumenty wydawane przez instytucje wyrażają poparcie dla tej opcji; Komisja Europejska, Parlament i Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny popierają i promują tę alternatywę, ale wsparcie finansowe działań w tym kierunku za pośrednictwem funduszy strukturalnych jest jeszcze niewystarczające, a ich wykorzystanie jako narzędzi wspomagających pobudzenie nowej działalności gospodarczej — coraz trudniejsze. Proponujemy, by Komisja zrealizowała projekt pilotażowy oparty o doświadczenia zakończone sukcesem, co pozwoliłoby na praktyczną analizę i znalezienie najlepszej metodologii wykorzystania funduszy strukturalnych dla promocji turystyki na obszarach dotkniętych kryzysem społeczno-gospodarczym.

7.3 Inne instytucje, jak np. Światowa Organizacja Turystyki (WTO) i Międzynarodowe Biuro Turystyki Socjalnej (BITS) podejmują działania o wielkiej wartości strategicznej poprzez wspieranie i wzmacnianie sieci wspólnej komunikacji i promocji, niezbędnych dla powodzenia projektów turystycznych na obszarach dotkniętych kryzysem.

7.4 Wewnątrz Państw Członkowskich należałoby wzmocnić koordynację działań na różnych szczeblach administracji: państwowej, regionalnej i lokalnej, a także stworzyć ośrodki monitorowania turystyki, zajmujące się analizowaniem potencjału tej branży i wypracowywaniem różnych zintegrowanych strategii i polityk rozwoju turystyki; ośrodki takie są świetnymi narzędziami diagnostyki i działania.

7.5 EKES, w ramach różnych swoich opinii związanych z turystyką, wspiera ustanowienie europejskich polityk mających na celu stworzenie europejskiego modelu turystyki, opartego niekoniecznie na przepisach, lecz na wartościach i zasadach zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska naturalnego,

wysokiej jakości usług, produktów oraz miejsc pracy, bezpieczeństwa konsumentów, współpracy publiczno-prywatnej, dostępności dla wszystkich, wspierania lokalnych wartości kulturalnych i historycznych oraz innych wartości, co powinno zapewnić, że turystyka w Europie i wszystkich krajach będzie szanowała i opierała się na zasadach stabilności, w krótkiej, średniej i długiej perspektywie czasowej. Niniejsza opinia dołącza się do tego zestawu dokumentów strategicznych i politycznych i przedstawia pozytywny wkład turystyki w ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów dotkniętych kryzysem jako zasadniczy element europejskiego modelu turystyki.

8. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny opracuje i opublikuje niniejszą opinię jako wkład EKES-u w Europejskie Forum Turystyki 2005, które zostanie zorganizowane na Malcie w październiku 2005 r., i przedstawi ją tam jako **„Deklarację z Kordoby na temat wkładu turystyki w ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów dotkniętych kryzysem”**.

Bruksela, 28 września 2005 r.

Przewodnicząca
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Anne-Marie SIGMUND
